

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

III Всеукраїнської науково-практичної конференції
студентів, аспірантів та молодих науковців
«СУЧАСНИЙ МАСОВОКОМУНІКАЦІЙНИЙ ПРОСТІР:
ІСТОРІЯ, РЕАЛІЇ, ПЕРСПЕКТИВИ»

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ
КАФЕДРА ЖУРНАЛІСТИКИ ТА ФІЛОЛОГІЇ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

III Всеукраїнської науково-практичної конференції
студентів, аспірантів та молодих науковців
«СУЧАСНИЙ МАСОВОКОМУНІКАЦІЙНИЙ ПРОСТІР:
ІСТОРІЯ, РЕАЛІЇ, ПЕРСПЕКТИВИ»

Суми, 23–24 травня 2024 р.

УДК 007 : 304 : 070

3641 **Збірник** наукових праць III Науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих науковців «Сучасний масовокомунікаційний простір: історія, реалії, перспективи». Суми : Сумський державний університет, 2024. 136 с.

До збірника увійшли наукові дослідження молодих науковців, аспірантів та студентів, учасників III Науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих науковців. Дослідження пов'язані з комплексною програмою науково-дослідних робіт СумДУ, безпосередньо з науковим напрямом досліджень кафедри журналістики та філології у межах теми «Сучасний масовокомунікаційний простір: історія, реалії, перспективи».

Для викладачів, учителів, науковців, аспірантів, докторантів, студентів та інших зацікавлених осіб.

3641 **Collection** of scientific works of the III Scientific and practical conference of students, postgraduates and young scientists «Contemporary mass communication space: history, realities, prospects». Sumy : Sumy State University, 2024. 136 p.

The collection includes scientific materials of young scientists, postgraduates and students, participants of the III Scientific and practical conference of students, postgraduates and young scientists. The studies are related to the comprehensive program of research works of Sumy State University, directly with the scientific direction of research of the department of journalism and philology within the framework of the topic «Contemporary mass communication space: history, realities, prospects».

For lecturers, teachers, scientists, graduate students, doctoral students, students and other interested persons.

РЕДКОЛЕГІЯ: *Володимир Садівничий*, д-р наук із соц. комунік., голова; *Ірина Жиленко*, д-р філол. наук, заст. голови; *Тетяна Ковальова*, канд. наук із соц. комунік.; *Інна Сипченко*, канд. наук із соц. комунік.; *Ярослав Яненко*, д-р наук із соц. комунік.

EDITORS: *Volodymyr Sadivnychy*, D. Sc. (Social Communications), head; *Iryna Zhylenko*, D. Sc. (Philology), deputy head; *Tetiana Kovalova*, PhD (Social Communications); *Inna Sypchenko*, PhD (Social Communications); *Yaroslav Yanenko*, D. Sc. (Social Communications).

*Матеріали друкуються за авторською редакцією.
The materials are printed in the author`s editorial office.*

© Автори наукових публікацій, 2024.
© Сумський державний університет, 2024.

У ПОШУКАХ ВИТОКІВ ПОСТПРАВДИ: ЧОМУ СУЧАСНІ ЛЮДИ ЛЮБЛЯТЬ БРЕХНЮ

Єлизавета Борисенко,

магістр філософії, Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України

Анотація. У тезах розглядається історія виникнення поняття «постправа», що має на меті розкрити суть цього явища та головні причини його виникнення. Акцентується на тому, що постправа є не епохою, а ситуацією. До того ж, це кризова ситуація, у якій факти програють фейкам. Причиною цього є постмодерне нівелювання істини, що почалося з філософії та науки і з часом перейшло до сфери повсякденного життя та стало також проблемою етики. Відтак, постправа постає як кризова ситуація не лише у медіасфері, але й у всіх сферах суспільного життя, руйнуючи підвалини демократичного устрою.

Ключові слова: постправа, правда, істина, емоції, брехня, інформація, фейк.

IN SEARCH OF POST-TRUTH SOURCES: WHY PEOPLE TODAY LOVE LIES

Elizaveta Borysenko,

Master of Philosophy, Institute of Philosophy named after H.S. Skovorody of the National Academy of Sciences of Ukraine

Abstract. Theses explore the history of the concept of "post-truth". It aims to reveal the essence of the phenomenon and the main reasons for its occurrence. It is important to note that post-truth is not an era, but a situation. In addition, this is a crisis situation in which facts will lose to fakes. The postmodern leveling of truth is its cause. It began with philosophy and science and over time moved to the sphere of everyday life and became an ethical problem as well. Therefore, post-truth emerges as a crisis situation not only in the media sphere, but also in all spheres of social life and destroys the foundations of the democratic system.

Keywords: post-truth, truth, emotions, lies, information, fake.

Термін «постправа» з'явився ще з кінця минулого століття. Зокрема, американський публіцист Р. Кіз навіть присвятив йому цілу книгу «Ера постправди», що вийшла друком у 2004 році. У ній автор розглядає це явище з точки зору етики та зазначає, що «постправдивість існує у зоні етичних сутінків» [1].

Однак про термін «постправа» почали найбільше говорити лише у 2016 році. Відбулося це і через перемогу на президентських виборах у США Д. Трампа – досить одіозного гравця на політичній арені, чия передвиборча кампанія здебільшого ґрунтувалася на фейках та маніпуляціях; і через голосування щодо Брекзиту у Великій Британії, у якій перемогу здобули прибічники виходу країни з ЄС, а їх кампанія також була наповнена недостовірною інформацією та перебільшеннями. До цього слід додати і зростання успіху різноманітних популістських рухів по усьому світу.

Відтак, «постправа» визнана Оксфордським словником як слово року у 2016 і визначає його:

прикметником, що «стосується або позначає обставини, за яких об'єктивні факти менш впливають на формування громадської думки, ніж заклики до емоцій та особистої віри» [2].

Схоже визначення знаходимо у Кембриджському словнику:

це прикметник, який «використовується для ситуації, в якій люди більш імовірно приймуть аргумент, заснований на їхніх емоціях і переконаннях, а не аргумент, заснований на фактах» [3].

Дехто хибно називає постправду епохою. Але це, насправді, надто масштабне поняття і стосується цілої історичної доби. Бо, зрештою, міркуючи таким чином можна дійти до висновку, що все людське існування – це доба постправди, оскільки людям завжди було властиво брехати.

Відтак, ізраїльський філософ Ю. Н. Харарі, наприклад, сказав, що «насправді люди завжди жили в епоху постправди. Номо sapiens – це постправдивий вид, який підкорив цю планету, перш за все завдяки унікальній людській здатності створювати та поширювати вигадки. Ми єдині ссавці, які можуть співпрацювати з численними незнайомцями, тому що тільки ми можемо вигадувати фіктивні історії, поширювати їх і переконувати мільйони інших повірити в них» [4].

Слідом за багатьма дослідниками я також схилиюся до того, аби позначати постправду саме як ситуацію, що виникла. Наприклад, на думку українського філософа, директора Інституту філософії ім. Г. С. Сковороди НАНУ А. Єрмоленка «Префікс “пост” свідчить про виникнення якогось нового суспільного явища або стану, яке порівняно з попереднім станом є досить невизначеним, недостатньо ідентифікованим, проте має до нього певне відношення. Це стосується й “постправди”, яку навряд чи можна назвати історичною добою, або епохою, радше йдеться тут про “ситуацію постправди”» [5, с. 22].

Уперше слово «постправда» було вжите ще у 1992 році. Його використав у своїй статті «Уряд брехні (A Government of Lies)», що була опублікована у журналі The Nation, американський драматург С. Тесіч. У ній він критикував тогочасного президента Дж. Буша-старшого та його політику. Зорема, описуючи тогочасну ситуацію у інформаційній сфері він використовує прикметник «посправдивість».

Звертаючись до американського суспільства він говорить, що зараз «Ми своїми діями говоримо, що це вже не потрібно, що ми набули духовного механізму, здатного заперечувати правду будь-якого значення. По суті, ми, як вільні люди, вільно вирішили, що хочемо жити в певному світі постправди» [6, с. 14]. Таким чином він прямо говорить про те, що ніби-то демократичне відкрите суспільство насправді стало таким, про яке насправді мріяли тоталітарні лідери. Як показує історія, раніше вони були змушені витратити багато сил і ресурсів на те, аби приховати чи придушити незручну правду (згадаймо хоча б радянську «залізну завісу»). Нині ж цього всього робити не потрібно, адже люди самі прагнуть брехні. Інакше кажучи, люди в принципі здогадуються про брехню політиків, але й далі самі дозволяють їм брехати собі. Виграє той політик, чия брехня буде людям ближчою.

Як же саме у сучасному світі все це стало можливим?

Витоки постправди американський дослідник Л. Макінтайр у книзі «Постправада» знаходить ще у давній суперечці у філософії і науці про те, що є істиною, особливо з виникненням різних неklasичних теорій істини, що стали з'являтися як альтернатива класичній платонівсько-арістотелевській теорії, що ще має назву кореспондентна. Її суть полягає у тому, що істиною є відповідність знання об'єктивному стану справ предметного світу. Натомість, з розгортанням неklasичного періоду у філософії почали з'являтися такі теорії: конвенціональна (істина – продукт домовленості), прагматична (істинне те, що корисне), когерентна (істинність залежить від системності і несуперечності), семантична (істина – це властивість речень).

Відтоді, почалися постійні суперечки щодо того, що слід вважати істинним, і, зрештою, на думку Макінтайра, підвішувався сумнів у істинності науки та наукового знання загалом. Пізніше, від наукового пізнання ця проблема перейшла у інші сфери й особливо загострилася у постмодерну добу, яка узгалі відмовляється від визначення істини. Власне, на думку дослідника, саме постмодернізм, в основі якого лежить постулат про множинність істини, уможливив прихід ситуації постправди. Таким чином, як зазначає український соціолог В. Степаненко, «... однією із ключових проблем, яка, ..., особливо актуалізується за сучасних обставин постправди, є проблема об'єктивності щодо знання та інформації» [5, с. 11].

Макінтайр наводить дві основні тези постмодерну:

- 1) «немає такої речі, як об'єктивна істина» [7, с. 126],
- 2) «будь-яка спеціалізована істина (profession of truth) - це не що інше, як відображення політичної ідеології людини, яка її творить» [7, с. 126]

Така ситуація (де немає місця для універсальної істини) призводить і до втрати моральності. Оскільки тепер у кожного своя правда, то й якихось єдиних моральних орієнтирів також немає, а тому кожен й починає чинити так як хоче сам та нав'язувати свої правила іншим.

Саме тому на перший план починають виходити емоції, а не раціональність. Тепер уже аудиторія не шукає інформації, на якій засновує свою думку, а навпаки – вона домагається думок, що підтверджують її переконання. Тобто, переважна більшість людей, чуючи лише те, що бажає, не перевіряє істинність тієї чи іншої інформації, тому й самим ораторам більше не доводиться перейматися достовірністю своїх висловлювань.

А кожна протилежна думка сприймається людиною як особиста образа, навіть якщо опонент надав усі потрібні аргументи. До того ж тепер кожній думці можна знайти підтвердження, навіть якщо це цілковита маячня. І допомагають цьому жовта преса і соцмережі. Гадаю, дехто з вас міг чути, що у пошуковій системі Google можна знайти статтю на підтвердження будь-якої думки. Ви починаєте «гуглити» якийсь факт, і навіть попри цілу низку його спростувань шукаєте доти, доки не натикаєтеся на якийсь сайт чи допис у соцмережі.

У подальшому алгоритми соцмереж працюють таким чином, що пропонують вам лише той контент який вам подобається. Тобто ви постійно отримуватимете лише ту інформацію, що задовольняє вас незалежно від того є вона правдивою, чи ні. Це і замикає людину у її «інформаційній бульбашці».

Більш того, норвезький філософ Г. Скірбек пише також про те, що соцмережі розуміють, що потрібно підкидати контент, що викликає емоції, а найяскравіші емоції, що будуть стимулювати увагу і підштовхувати до взаємодії з ним – негативні [8].

Але найгірше, що в результаті ми отримуємо збочене уявлення про демократію. Як нагадує нам Т. Ніколс у своїй книзі «Диванні експерти»: «демократія ... означає систему правління, а не буквальну рівність» [9, с. 230]. Проте, люди ніби забули про це. «Демократія – засіб *політичної* (курсив - мій) рівності, а не буквальної» [9, с. 225] Тепер же кожен поспішає заявити про те, що «я такий же як і ти», не зважаючи, перш за все, на рівень освіти. Відтак, виникають різні ситуації, описувані Ніклсом, на кшталт того, коли недосвідчена студентка емоційно затикає рота авторитетному експерту, що хотів їй допомогти: «Жінка отримала завдання дослідити смертельну хімічну речовину зарин і тисячам читачів у твітері пояснила, що потрібна допомога ... За кілька хвилин на її прохання відповів Ден Кашета, директор консалтингової фірми з безпеки у Лондоні і знаний фахівець із питань хімічної зброї... Те, що трапилося потім приголомшило багатьох читачів. ... Кашета запропонував допомогу. Він виправив її, зауваживши, що зарин – це не газ і що слово треба писати з великої букви (англійською). ... жінка зустріла пораду лайкою. Вона відчитала фахівця, вибухнувши розгніваним емо: “Так [лайка], зарин – це газ, ти бездарний [лайка]. Зарин – це рідина і може випаровуватися... тож заткний свою [лайка] пельку”. Кашета, звісно, був вражений, ...: “Погугліть мене. Я експерт із зарину ...”. Це нічого не змінило, і діалог закінчився» [9,с. 90].

І таких прикладів безліч, а науковці уже встигли описати цей феномен як ефект Данінга-Крюгера, тобто коли люди має хибні завищені уявлення про свою обізнаність у якомусь питанні.

Отже, постправа – це ситуація, у якій емоції переважають над розумом, а тому люди і віддають пріоритет тій хибній чи маніпулятивній інформації, яка буде їм ближчою, навіть якщо проти неї існує ціла низка раціональних спростувань. І цим не гребують користуватися і власники корпорацій, і політики. Але одним із найбільших розсадників постправди є жовті ЗМІ, анонімні тг канали, тощо. До речі, останні є найбільш небезпечними, адже з одного боку не підлягають ніякому контролю (мається на увазі не цензура, а контроль за дотриманням журналістських стандартів) та, відповідно, не несуть покарання щодо поширення неправдивої інформації, а з іншого – оскільки вони є найбільшими розсадниками яскраво емоційно забарвленої «інсайдрської» інформації (хоч часто вона є далекою від правди) користуються подекуди навіть більшою популярністю ніж т.зв. традиційні медіа.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Keyes, Ralph (2004) *The post-truth era: Dishonesty and Deception in Contemporary Life*. New York: St. Martin`s Press
2. The Oxford English Dictionary. Post-truth. <https://www.lexico.com/definition/post-truth>
3. Cambridge Dictionary. Post-truth. <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/post-truth>
4. Yuval Noah Harari (Sep 7, 2018) Are we living in a post-truth era? Yes, but that`s because we`re a post-truth species. TED, 2018 Retrieved from: <https://ideas.ted.com/are-we-living-in-a-post-truth-era-yes-but-thats-because-were-a-post-truth-species/>
5. Бистрицький Є. (2018) Комунікація і політика за доби постправди: Круглий стіл журналів «Філософська думка» та «Соціологія: теорія, методи, маркетинг». *Філософська думка*, (5), 6–35.
6. Tesich, Steve (1992) A Government of Lies. *The Nation*, January 1992, 12–14.
7. McIntyre, L.C. (2018). *Post-truth*. Cambridge, MA: MIT Press
8. Skirbekk Gunnar (2019) Epistemic challenges in a modern world. From “fake news” and “post truth” to underlying epistemic challenges in science-based risk-societies. Zürich
9. Ніколс Том (2019) Диванні експерти. Як необмежений доступ до інформації робить нас тупішими. пер. з англ. Євгенія Кузнєцова. К.: Наш формат